

บทที่ ๓ กบฏข้าผู้มีบุญในยุครัฐจักรวาลสยาม-ล้านช้าง

กบฏข้า พ.ศ. ๒๓๑๒-๒๓๖๙

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ยุครัฐจักรวาล ชนชั้นนำสยามและล้านช้างมีความรับรู้เกี่ยวกับข้าและกบฏข้าอยู่ ๕ ช่วงเวลาดังกล่าว คือ ๑.กบฏข้า พ.ศ. ๒๓๑๒ ๒.กรณีเจ้าโอ เจ้าอิน พ.ศ. ๒๓๒๒-๒๓๒๕ ๓.กบฏเชียงแก้ว พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๓๔ ๔.กบฏข้าวมหาน พ.ศ. ๒๓๕๗-๒๓๕๘ และ ๕.กบฏพระสาเกิดโง้ง พ.ศ. ๒๓๖๒-๒๓๖๙ เป็นต้น รายละเอียดการก่อกบฏของคนข้าในช่วงเวลาข้างต้นมีดังต่อไปนี้...

๑.กบฏข้า พ.ศ. ๒๓๑๒:

กบฏข้าและการล่มสลายของราชอาณาจักรล้านช้าง

แม้ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากทั้งฝ่ายไทยและลาว ต่างก็ให้รายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างข้ากับกลุ่มชนตระกูลไท-ลาว ไว้ว่ามีมาอย่างยาวนานและเปลี่ยนแปลงตามแต่ละช่วงตอนของยุคสมัย แต่การกบฏของข้าจากที่ปรากฏในหลักฐานนั้นพบว่าเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ) ทรงบันทึกว่า ภายหลังจากที่ราชอาณาจักรอยุธยาต้องล่มสลายลง จากการรุกรานของพม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ สองปีต่อมาคือ ปี พ.ศ. ๒๓๑๒ ได้เกิด "ข้าชบด" ขึ้นในดินแดนล้านช้าง^๑ พระเจ้าศิริบุญสาร กษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีสัตนาคนหุตทรงส่งพระราชสาส์นมาขอความช่วยเหลือจากพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๓^๒ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดให้พระยานครราชสีมาเกณฑ์ไพร่พลเข้ากองทัพยกไปช่วยปราบข้า ข้าดอยลงมาตั้งมั่นอยู่ในบริเวณดอนมดแดง^๓ (เขตจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน)

^๑ กรมหลวงนรินทรเทวี. จดหมายเหตุทรงจำของพระเจ้าไปยกาเจด กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ) ตั้งแต่ ๑.ศ. ๑๑๒๙-๑๑๔๒ พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดินอนับ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๖-๑๘๘.

^๒ โปรดดู "พระราชสาส์นกรุงศรีสัตนาคนหุต." ใน กรมหลวงนรินทรเทวี. จดหมายเหตุทรงจำของพระเจ้าไปยกาเจด กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ), หน้า ๕๔๑-๕๔๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

เดิมที่ข้ากลุ่มนี้มีสถานะเป็นไพร่บ้านพลเมืองของนครเวียงจันทน์ ตกถึงยุคพระเจ้าศิริบุญสารขึ้นครองราชย์ กลายเป็นกบฏขึ้นต่อต้านอำนาจพระเจ้าศิริบุญสาร เพราะการปกครองเวียงจันทน์ยุคพระเจ้าศิริบุญสารนั้นมีการเบียดเบียนราษฎรชาวข่ากว่าที่เคยเป็นมาในรัชกาลก่อน ๆ ถึงกับทรงช้างม้าเหยียบย่ำข้าวนาของราษฎร แม้เสนาบดีผู้ใหญ่เช่น พระวอ พระตา จะกราบทูลท้วงติงก็ไม่ทรงเชื่อฟัง และการกราบทูลท้วงติงดังกล่าวกลายเป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าศิริบุญสารไม่ทรงพอพระทัยพระวอ พระตา ต่อมาเมื่อพระวอพระตาหลบหนีไปจากนครเวียงจันทน์ และการกบฏได้แพร่กระจายลงมาตั้งมั่นอยู่ในเขตรอยต่อระหว่างเวียงจันทน์กับจำปาศักดิ์ การส่งกองทัพจากเวียงจันทน์ลงไปปราบปรามจึงเป็นไปได้ยากและยังอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีกับจำปาศักดิ์ขณะนั้นด้วย เหตุนี้พระเจ้าศิริบุญสารจึงส่งพระราชสาส์นมายังกรุงธนบุรี เพื่อให้ช่วยส่งกองทัพจากหัวเมืองแถบเมืองนครราชสีมาและเขมรป่าดงขึ้นไปช่วยปราบปรามกลุ่มกบฏ^๕

ฝ่ายพระเจ้ากรุงธนบุรี ขณะนั้นก็ทรงต้องการขยายพระราชอำนาจไปยังหัวเมืองลาวล้านช้าง เพื่อหวังจัดการกับความขัดแย้งภายในของชนชั้นนำท้องถิ่นล้านช้างให้ราบคาบ จะได้ไม่เป็นเงื่อนไขให้พม่าทำการแทรกแซง แล้วขยายผลลงมาตีกรุงธนบุรีได้ เหมือนดังที่พม่าเคยทำสำเร็จในสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งปีพ.ศ.๒๓๑๐ ทั้งยังจะได้แผ่พระบารมีของพระเจ้ากรุงธนบุรีในฐานะพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ของอาณาจักรกลุ่มชนตระกูลไท-ลาว ซึ่งในระยะเดียวกันนั้นอาณาจักรใหญ่ ๆ ของกลุ่มตระกูลไท-ลาว ไม่ว่าจะเป็นเชียงใหม่, สุโขทัย, นครศรีธรรมราช, แสนหวิ, เชียงรุ่ง และล้านช้าง^๖ ล้วนแต่แตกสลายกลายเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ ไม่ก็ถูกผนวกกรมเข้าเป็นบ้านเล็กเมืองน้อยส่วนหนึ่งของอีกอาณาจักรที่ตั้งอยู่ข้างเคียง เกิดเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่รัฐจักรวรรดิขนาดใหญ่ในอดีตต้องแตกแยกล่มสลายลง และพัฒนาการนี้ได้ครอบงำราชอาณาจักรอยุธยาต่อถึงยุคธนบุรี^๗

โดยก่อนที่อยุธยาจะเสียแก่พม่า หัวเมืองใหญ่น้อยได้แยกตัวออกจากราชอาณาจักรอยุธยาโดยเฉพาะกรณีเจ้าเมืองพิษณุโลก ซึ่งทำให้อำนาจรัฐอยุธยาที่ต่อหัวเมืองเหนือต้องสิ้นสุดไปโดยปริยาย ต่อมาดินแดนแถบนี้ได้รวมตัวกันภายใต้ผู้นำที่ดำเนินการแบบ “กบฏไพร่” อ้างตัวเป็น “ผู้มีบุญ” โดยพระภิกษุที่มีชื่อเสียงคือ สังฆราชาแห่งเมืองสว่างคนบุรี สามารถดึงดูดความศรัทธาเชื่อถือจากผู้คนในแถบนั้นแล้วตั้งตนเป็นใหญ่ โดยมีเจ้าเมืองแพร่เข้าร่วมด้วย^๘ กลายเป็นชุมนุมใหญ่และ

^๕ จุฑัย เทพลีลา. *ความเป็นมาของไทย-ลาว* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารสนสวรรค์, ๒๕๐๙), หน้า ๓๔๕ - ๓๔๘.

^๖ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “กรุงแตก: ราชอาณาจักรอยุธยาสลายตัว.” ใน *กรุงแตก. พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๘), หน้า ๕๙.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙-๖๐.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

เข้มแข็งที่สุดในจำนวนชุมนุมการเมืองที่เกิดขึ้นในระยะหัวเลี้ยวของการล่มสลายของราชอาณาจักร การเข้าร่วมกับ “กบฏไพร่ผู้มีบุญ” เป็นจำนวนมาก โดยตัวมันเองก็เป็นสิ่งสะท้อนว่าการทุจริตที่มีมาอย่างยาวนานทำให้ไพร่ราษฎรเสื่อมความจงรักภักดีที่มีต่อราชอาณาจักรในที่สุด

ความพยายามของพระเจ้ากรุงธนบุรีในการแก้ไขวิกฤติการณ์ดังกล่าวได้แก่ การฟื้นฟูราชอาณาจักรอันเข้มแข็งและเป็นหนึ่งเดียวขึ้นมาอีกครั้ง จึงขัดแย้งกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ข้างต้น ผลคือราชอาณาจักรที่ฟื้นขึ้นมาใหม่กลายเป็นรัฐใหม่ขึ้นคือ กรุงเทพฯ^๔ แต่ในระหว่างนั้นเองล้านช้างเวียงจันทน์ก็ได้เผชิญกับการกบฏของชา ลาวเดียวกับที่ธนบุรี (หรืออยุธยาใหม่) เผชิญกับกบฏไพร่ สาเหตุที่การกบฏของชา ลาวได้มาปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญชิ้นหนึ่งของยุคต้นรัตนโกสินทร์ ก็เนื่องจากเป็นข้อมูลหลักฐานที่ช่วยให้กรมหลวงนรินทรเทวีสามารถยืนยันได้แน่ชัดว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ฟื้นฟูอำนาจของราชอาณาจักรอยุธยาขึ้นมาสำเร็จ ฉะนั้น พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงสามารถสั่งให้เจ้าเมืองนครราชสีมาเกณฑ์กองทัพยกไปปราบชา ลาวในดินแดนล้านช้างได้นั่นเอง^๕

ด้วยเหตุที่การกบฏของชา ลาวถือเป็นจุดวิกฤติสำคัญที่ทำทลายความอยู่รอดอยู่อาณาจักร อีกทั้งความขัดแย้งภายในของชนชั้นนำล้านช้างเอง ก็ส่งผลให้เกิดความตึงเครียดขึ้น จึงไม่แปลกอันใดที่กษัตริย์ผู้ครองนครสำคัญของล้านช้าง ไม่ว่าจะเวียงจันทน์, หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ ต่างก็ไว้ใจต่อผู้นำต่างชนชาติมากกว่าผู้นำลาวด้วยตนเอง จุดนี้เองเปิดโอกาสให้พม่าและไทยเข้าทำการแทรกแซงการเมืองในล้านช้างได้ตลอดระยะเวลาหัวเลี้ยวของการล่มสลายของราชอาณาจักร การกบฏของไพร่ในชุมนุมเจ้าพระฝางกับกบฏชา ลาวในอาณาจักรล้านช้าง มีประเด็นสำคัญคู่เดียวกันคือ ต้องการนำไปสู่รูปแบบสังคมรูปแบบใหม่ ขณะที่ฝ่ายชนชั้นนำทั้งลาวและไทยต่างต้องการหวนคืนสู่รัฐจักรวรรดิที่เป็นเอกภาพดังเก่า ดังที่สุภอักษรเสนาบดีกรุงศรีสัตนาคนหุตที่มีมาพร้อมพระราชสาส์นพระเจ้าศิริบุญสาร ถวายแด่พระเจ้ากรุงธนบุรีในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ ระบุใจความสำคัญมีอยู่ว่า:

“ตั้งกรุงเทพมหานคร (หมายถึงอยุธยา – ผู้อ้าง) ก็หากเปนแต่เวรานุเวรก็จึงเปนจุลาจลฤลาหล แก่อนาประชาราษฎร์ข้าขอบขัณฑสีมากรุงศรีสัตนาคนหุตก็เปนข้ากบถขัดสนของทงเปนนินทรมิได้ขาดในปีศกราชสามร้อยสิบเบ็ดตัว (จุลศักราช ๑๑๓๑ – ผู้อ้าง) จึงได้ให้อุปหาขสงครามมีอักษรไปถึงเจ้าพญานครราชศรีมาแลกรมการทั้งปวงเข้ามากกระทำกรช่วยเหลือ... (และทั้ง – ผู้อ้าง) อัคมหาเสนาพร้อมกันกระทำฟาดตีเสียยังข้ากบถผู้้นเขาก็ปราไชยพ่ายแพ้แตกไปตั้งอยู่ดอน

^๔ นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. บทที่ ๒.

^๕ กรมหลวงนรินทรเทวี. จดหมายขอทรงเข้าขอพระเจ้าไปธิกาขอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ). หน้า ๑๑๗.

มดแดง จึงหะหวางชอกทางจึงได้รู้แจ้งสมเดจบรมนารถพิตรพระเจ้าอยู่หัว
ทรงทศมิตรราชธรรมเป็นอันยี่ จึงบได้หะเลigyกวรพุทธศาสนาอนุาประชา
ราษฎรได้อยู่เย็นเป็นสุขประะติตั้งเก่า” °°

ทั้งนี้ก็โดยสืบเนื่องมาจากปัญหาความขัดแย้งภายในของชนชั้นนำล้านช้างระหว่างกลุ่มพระเจ้าศิริบุญสารกับกลุ่มพระวอพระตา ฝ่ายหลังมีไพร่พลในสังกัดอยู่มาก ทั้งยังอยู่เบื้องหลังการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าศิริบุญสารเสียอีก พระเจ้าศิริบุญสารทรงหวาดระแวงว่ากลุ่มพระวอพระตาจะหันไปฝักใฝ่ทางเมืองหลวงพระบาง จึงวางแผนจะปราบปรามกลุ่มพระวอพระตาเสีย กลุ่มพระวอพระตาจึงได้หลบหนีจากกรุงเวียงจันทน์ลงใต้สู่เขตแดนเมืองนครจำปาศักดิ์ สวามิภักดิ์ต่อเจ้าไชยกุมาร แต่ถูกกดดันทั้งจากพระเจ้าศิริบุญสารและเจ้าไชยกุมารเองก็ไม่ไว้ใจ ภายหลังเมื่อกลุ่มกบฏข้าที่ต่อต้านอำนาจพระเจ้าศิริบุญสารถอยลงมาตั้งอยู่บริเวณดอนมดแดง ด้วยกลุ่มกบฏรู้จักมักคุ้นกับกลุ่มพระวอพระตาเป็นอย่างดี พระวอพระตาจึงอพยพไพร่พลมาตั้งมั่นร่วมกับข้าในบริเวณดอนมดแดงด้วย ต่อมาย้ายไปที่บ้านหนองบัวลุ่มภู

การตั้งถิ่นฐานใหม่ของพระวอพระตาไซ้ว่าจะเป็นไปได้โดยราบรื่น หลักฐานท้องถิ่นมักกล่าวถึงการอพยพเข้ามาของกลุ่มพระวอพระตาช่วงทศวรรษ ๒๓๑๐ ว่าพบแต่พวผี ซึ่งเป็นเจ้าของป่าเขาและลำน้ำต่าง ๆ ถึงกับต้องรบราฆ่าฟันกันขับไล่พวผีเหล่านั้นให้ถอยร่นออกไป โดย “ผี” ในหลักฐานข้างต้นสามารถตีความได้ว่าหมายถึงชนพื้นเมืองเดิมที่เป็นคนญหรือ “เขมรป่าดง” ซึ่งถือเป็นชาติอีกสาขาหนึ่งแยกจากข้าในดินแดนล้านช้าง ภายหลังมีการแบ่งพื้นที่กันระหว่างพวกลาวและข้าที่เข้ามาใหม่กับกลุ่มชนที่อาศัยอยู่แต่เดิม°°

จากนั้นพระวอพระตาก็ได้แต่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายแต่พระเจ้ากรุงธนบุรี ขอตั้งหนองบัวลุ่มภูขึ้นเป็นเมืองขึ้นต่อกรุงธนบุรี ให้ชื่อว่า “นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน” พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ทรงอนุญาตและยินดีรับพระวอพระตาเป็นข้าขอบขัณฑสีมา ฝ่ายพระเจ้าศิริบุญสารเมื่อทราบข่าวว่าพระวอพระตาแยกตัวออกจากจำปาศักดิ์แล้ว แต่คงไม่ทราบเรื่องพระวอพระตาขอขึ้นกับพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงแต่งกองทัพลงมาปราบปรามพระวอพระตากับกบฏข้าลงในคราว

°° “ศุภอักษรเสนาบดีกรุงศรีสัตนาคนหุตค่านับพระราชสาส์น.” ใน กรมหลวงนรินทรเทวี. จดหมายเหตุทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ). หน้า ๕๔๗.

°° จากเอกสารโบราณ อักษรไทยน้อย “พื้นเมืองยโสธร.” ช่างใน อิทธิย บุญมาธรรม. “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองกาฬสินธุ์ พ.ศ. ๒๓๓๖- ๒๔๕๐.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๔), หน้า ๒๑.

เดียวกัน พระวอถูกประหารชีวิต ซ้ำกับไพร่พลแตกหนีหาย บ้างก็ถูกจับประหารชีวิต บ้างก็หนีกลับไปยังเขตแดนเมืองนครจำปาศักดิ์ บ้างหนีกระจัดพลัดพรายไปยังหัวเมืองลาวอื่น ๆ ^{๖๒}

หนองบัวลุ่มภู ขณะนั้นจึงล่มสลายลงไม่อาจตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองอยู่ได้ พระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงทราบเรื่องก็พิโรธเป็นอันมาก “ด้วยพระวอถวายตัวเป็นข้าขึ้นแก่กรุงธนบุรี พระเจ้าล้านช้างเวียงจันทน์ไม่มีความเกรงกลัวพระเดชพระมี” จึงทรงโปรดให้จัดกองทัพใหญ่ยกไปตีนครเวียงจันทน์ โดยให้พระยาจักรี เป็นแม่ทัพยกไปทางนครราชสีมา เกณฑ์ไพร่พลหัวเมืองลาวเข้าร่วมด้วย และพระยาสุรสีห์ เป็นแม่ทัพยกขึ้นไปทางนครจำปาศักดิ์ เกณฑ์ไพร่พลหัวเมืองเขมรและจำปาศักดิ์เข้าร่วม พร้อมกันนั้นก็ทรงให้มีพระราชสาส์นไปยังนครหลวงพระบางขอให้จัดกองทัพลงมาช่วยตีนครเวียงจันทน์ด้วย พระเจ้านครหลวงพระบางซึ่งทรงแค้นเคืองพระเจ้าศิริบุญสารมาแต่เดิม ก็ทรงตัดสินพระทัยเข้าร่วมสงครามโดยเกณฑ์ไพร่พลลาวชาวจำนวน ๓,๐๐๐ คน ยกลงมาตีนครเวียงจันทน์^{๖๓}

ศึกสงครามที่นครเวียงจันทน์เมฆิญขณะนั้นจึงเกิดเป็นศึกใหญ่ขนานบนครเวียงจันทน์ถึงสามด้าน พระเจ้าศิริบุญสารพ่ายแพ้ลงอย่างสิ้นเชิง เวียงจันทน์จึงตกเป็นหัวเมืองประเทศราชขึ้นต่อกรุงธนบุรี ต่อมาพระเจ้านครหลวงพระบางก็ได้ส่งพระราชสาส์นพร้อมเครื่องราชบรรณาการมาขอขึ้นต่อกรุงธนบุรีด้วยเช่นกัน หัวเมืองลาวล้านช้างทั้งสาม คือ เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ และหลวงพระบาง จึงต่างต้องตกเป็น “หัวเมืองประเทศราช” ต่อกรุงธนบุรี ต่อเนื่องจนถึงกรุงเทพมหานคร มีพันธะตามธรรมเนียมคือ ต้องจัดส่งเครื่องราชบรรณาการมายังกรุงเทพฯ ๓ ปีต่อ ๑ ครั้ง เป็นต้น ^{๖๔}

๒.กรณีเจ้าโอ เจ้าอิน พ.ศ. ๒๓๒๒-๒๓๒๕:

ซ้ำกับการต่อต้านอำนาจรัฐสยาม-จำปาศักดิ์

ภายหลังจากที่พ่ายแพ้ไปในสงครามปราบปรามปีพ.ศ.๒๓๑๒ อีก ๑๐ ปีต่อมา ก็ได้เกิดขบวนการต่อต้านของชาที่รวมกำลังกับลาว ภายใต้การนำของเจ้าโอ เจ้าอิน ทำการต่อต้านการยึดครองล้านช้างของสยาม เจ้าโอ เจ้าอิน เป็นบุตรของเจ้าอุปราชธรรมเทโวแห่งเมืองนครจำปาศักดิ์ ในปีพ.ศ.๒๓๒๑ เจ้าโอ เจ้าอิน กับบิดาและพระยานางรองได้นำกำลังผสมลาว-ชา ต่อสู้กับกองทัพสยาม ภายใต้การนำของพระยาจักรีและพระยาสุรสีห์ที่ยกขึ้นมาตีเวียงจันทน์และหัวเมืองรายทาง

^{๖๒} นสข. พ. มัดที่ ๒ เล่มที่ ๑๐ เมืองนครจำปาศักดิ์, เล่มที่ ๓ เลขที่ ๒๘/ข.

^{๖๓} พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง. ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม ๑๑ (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, ๒๕๐๘), หน้า ๒๐๙-๒๑๐.

^{๖๔} นสข. พ. มัดที่ ๒ เลขที่ ๙ ลานช้างและจำปาศักดิ์, เล่มที่ ๒ เลขที่ ๒๘/ก.

สงครามดังกล่าวทำให้พระยานางรองถูกจับและถูกประหารชีวิต เนื่องจากพิจารณาเป็นสัตย์ได้ ความชัดว่า “กระทำการกำเริบเป็นกบฏ”^{๑๕}

แต่เจ้าโอ เจ้าอิน และเจ้าอุปฮาดธรรมเทโวยังตั้งของสมผู้คนอยู่ในจำปาศักดิ์ประมาณหมื่นคนเศษ พระยาจักรีจึงมีใบบอกขอให้เกณฑ์ไพร่พลเข้ากองทัพแล้วยกขึ้นมาสมทบ และให้พระยาสุรสีห์เร่งยกทัพขึ้นมาช่วยตีเมืองนครจำปาศักดิ์ รวมทั้งเมืองบริวารที่ฝ่ายกบฏได้ของสมผู้คนไว้เช่นที่เมืองโขงและเมืองอัตตะปือ^{๑๖} เมื่อกองทัพสยามยกขึ้นมาถึงแดนเมืองนครจำปาศักดิ์ เจ้าโอ เจ้าอิน ก็ได้นำกำลังไพร่พลลาว-ข่าต่อสู้ปกป้องเมืองนครจำปาศักดิ์ แต่พ่ายแพ้จึงนำกำลังของตนอพยพไปตั้งมั่นที่เมืองอัตตะปือ เจ้าโอตั้งตนขึ้นเป็นเจ้าเมืองอัตตะปือ ให้เจ้าอินผู้น้องเป็นเจ้าอุปฮาด ไม่ยอมขึ้นต่อนครจำปาศักดิ์และกรุงเทพฯ พร้อมของสมไพร่พลเพื่อต่อสู้กองทัพสยามและขับไล่เจ้าไชยกุมารหรือพระเจ้าองค์หลวงที่ยอมอยู่ภายใต้การปกครองของสยามให้ออกไปจากนครจำปาศักดิ์^{๑๗}

กล่าวกันว่า เจ้าโอ เจ้าอิน ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มชนข่าเป็นอันมาก ข่าได้รับความเดือดร้อนจากการเก็บส่วยของกรุงเทพฯ และจำปาศักดิ์ เจ้าไชยกุมารจึงส่งกำลังเจ้าเซต เจ้าหนู ผู้เป็นหลานขึ้นไปปราบปรามเป็นเวลาร่วม ๒ ปี สุดท้ายพ่ายแพ้ต่อกำลังของเจ้าโอ เจ้าอิน เจ้าไชยกุมารจึงมีใบบอกลงมายังกรุงเทพฯ กษัตริย์กรุงเทพฯ จึงมีรับสั่งให้พระยานครราชสีมายกกำลังขึ้นไปช่วยเจ้าไชยกุมารปราบปรามกลุ่มเจ้าโอ เจ้าอิน ในปีพ.ศ. ๒๓๒๕^{๑๘}

ฝ่ายเจ้าโอ เจ้าอิน แม้จะต่อสู้กับกองทัพสยามได้เป็นเวลานาน แต่ก็อ่อนกำลังลงเรื่อย ๆ สุดท้ายต้องพ่ายแพ้ต่อกองทัพสยามอย่างสิ้นเชิง เจ้าโอ เจ้าอิน พร้อมไพร่พลจำนวนหนึ่งถูกจับประหารชีวิต จากนั้นเจ้าไชยกุมารภายใต้ความสนับสนุนของกองทัพสยาม ก็ได้แต่งตั้งท้าวเหง้าเป็นพระราชวงศา เจ้าเมืองอัตตะปือ และแต่งตั้งท้าวทะลิ่งเป็นเจ้าอุปฮาดอัตตะปืออยู่ภายใต้การปกครองของสยาม^{๑๙} ในพิธีประหารเจ้าโอได้กล่าวแช่งคำขานขึ้นนำจำปาศักดิ์ที่ร่วมมือกับสยามทำการปราบปรามพวกตนว่า “ข้าไม่มีความผิดอันใด เจ้าเซต เจ้าหนู มาจับข้าเอาไปประหาร ขอให้บาปนี้จงเป็นผลตอบสนอง อย่าให้เจ้าเซต เจ้าหนู ได้เป็นเจ้าเมืองสืบต่อไปอีก”^{๒๐}

^{๑๕} กรมหลวงวงศาธิราชสนิท. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๔๒๖.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๗.

^{๑๗} สุนทร โทธิสถาน. ประวัติศาสตร์ลาว (กำแพงนครเวียงจันทน์ สปป. ลาว: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๗ - ๓๔๐ อ้างใน ศุภชัย สิงห์บุญย และคณะ. โครงการสำรวจคดีลาวตอนล่าง “สะพานน้ำเซต สาละวัน เสด็จ จำปาศักดิ์ อัตตะปือ: หัวแขวงลาวตอนล่าง” (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป.), หน้า ๕๖๓.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๐} กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม สปป.ลาว. ประวัติศาสตร์ลาว (ศึกดาบธรรม - ปัจจุบัน). อ้างแล้ว, หน้า ๒๐๔.

วีรกรรมของเจ้าโง เจ้าอินนั้น กล่าวกันว่า ก็ยังเป็นที่ชื่นชมของชาวชาในเขตแขวงเมือง อັตตะบืออยู่เป็นอันมาก ภายหลังสยามยกทัพกลับไป คนชาที่เคยเข้าร่วมกับเจ้าโง เจ้าอิน จึงพากัน สร้างธาดุบรรจกระดุกเจ้าโงไว้ ณ บริเวณที่เจ้าพี่เจ้าน้องทั้งสองถูกพระยานครราชสีมาประหารชีวิต เรียกว่า “ธาดุเจ้าโง” ^{๒๐}

๓. กบฏเชียงแก้ว พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๓๔:

ผู้มีบุญเขาโง เมืองโขง

ถัดจากเจ้าโง เจ้าอิน แล้วผู้นำที่ได้รับความสนับสนุนจากชาเวลาต่อมาคือ “เชียงแก้ว” ^{๒๑} ผู้นำชาต่อต้านสยามและจำปาศักดิ์ อยู่บ้านเขาโง บริเวณเมืองโขง ขบวนการนี้เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ด้วยการรวบรวมกำลังไพร่พลของเจ้าโง เจ้าอิน ที่แตกพ่ายในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ให้เข้าร่วมในการต่อสู้ครั้งนี้ ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จกลายเป็นขบวนการใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่ออำนาจสยาม ในดินแดนล้านช้างทางใต้ เริ่มจากบ้านเขาโงขยายสู่การยึดครองจำปาศักดิ์ ในปี พ.ศ. ๒๓๓๒ เชียงแก้วเข้ายึดเมืองโขงเป็นฐานที่มั่นของสมกำลังผู้คน จนสามารถบุกตีเมืองนครจำปาศักดิ์ได้รับชัยชนะ ตั้งตนขึ้นเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ใน พ.ศ. ๒๓๓๔ ^{๒๒} กล่าวกันว่าเชียงแก้วอ้างตัวเป็นผู้มีวิชาอาคมและรู้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ นับตั้งแต่สยามส่งกองทัพเข้ามาบูรณและยึดครองล้านช้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๒ ทำให้เชียงแก้วไม่พอใจเจ้าไชยกุมาร ผู้ครองนครจำปาศักดิ์ ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวปราบปรามกลุ่มเจ้าโง เจ้าอิน และยอมรับใช้สยาม โดยเฉพาะการที่สยามส่งคนมาเรียกส่วยแรงงาน และเก็บส่วยที่เป็นเงิน ทองคำ และของป่า ส่งไปยังกรุงเทพฯ ^{๒๓}

ขณะเชียงแก้วอาศัยอยู่บ้านเขาโง ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ได้เคลื่อนไหวเรียกร้องให้ ไพร่ราษฎรลาว-ชา ยุติการเสียส่วยให้สยามและจำปาศักดิ์ เมื่อมีผู้คนสมัครเข้าร่วมมากขึ้น เชียง

^{๒๐} สุนเด โทธิสาน. ประวัติศาสตร์ลาว (กำแพงนครเวียงจันทน์ สปป. ลาว: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๗ - ๓๔๐ อ้างใน กุชัย สิงห์ยะบุศย์ และคณะ. โครงการสารคดีลาวตอนล่าง “สะพานมะเขือ ศาละวัน เขากอง จำปาศักดิ์ อັตตะบือ: น้ำแขวงลาวตอนล่าง” หน้า ๕๖๓.

^{๒๑} ตามธรรมเนียมของชาวล้านช้างจะเรียกผู้ที่ลาสิกขาบทจากสามเณรว่า “เชียง” และในชนมภาษาของชาวล้านช้างจะออกเสียงตัว ช ในภาษาไทย เป็น ฌ ในภาษาล้านช้าง ฉะนั้น คำเรียกที่ถูกต้องของผู้นำชาท่านนี้ตามประวัติซึ่งลาสิกขาบทจากสามเณรมาเป็นผู้นำชาจึงได้แก่ “เชียงแก้ว” ไม่ใช่ “เชียงแก้ว” ส่วนที่มาของคำเรียก “เชียงแก้ว” นั้นเป็นการบันทึกเรียกตามภาษาไทยในพงศาวดาร เช่น เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ กรุงเทพฯ: กุสุสภา, ๒๕๐๔; หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม). “ตำนานเมืองนครจำปาศักดิ์.” ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๓ (กรุงเทพฯ: กุสุสภา, ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๙-๒๒๐; หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม). “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน.” ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ: กุสุสภา, ๒๕๐๖), หน้า ๑๔๔-๓๙๕.

^{๒๒} หลช. พ. เลขที่ ๒๘/ก. เล่ม ๒ ลานช้างและจำปาศักดิ์.

^{๒๓} กระทรวงกลาโหมและวัฒนธรรม สปป.ลาว. ประวัติศาสตร์ลาว (ศึกค้ำบรพ - ปัจจุบัน) อ้างแล้ว, หน้า ๒๐๓ - ๒๐๔.

แก้วได้จัดตั้งกองทัพของตนขึ้น บุกรยึดหัวเมืองสำคัญ ๆ ของบริเวณด้านใต้ของจำปาศักดิ์ไว้ได้หลายเมือง เช่น เมืองโขง, เมืองเสล้าพา, เมืองสีจำบัง และเมืองแสนปาง^{๒๕} การตีจำปาศักดิ์แม้เป็นจุดมุ่งหมายขั้นสูงแต่เพียงแก้วยังคงรอโอกาสอยู่จนกระทั่งเมื่อพิจารณาเห็นแล้วว่า จำปาศักดิ์อ่อนแอลงจนถึงขีดสุดแล้ว ปีพ.ศ.๒๓๓๔ เจ้าไชยกุมารประจวบหนักโกศลสิ้นพระชนม์ ขณะที่เจ้านายเชื้อพระวงศ์ต่างแก่งแย่งชิงดีกันจะขึ้นสืบราชสมบัติแทนเจ้าไชยกุมาร เชียงแก้วจึงนำกำลังเข้าตีจำปาศักดิ์ได้รับชัยชนะ ประกาศไม่ขึ้นกับกรุงเทพฯ^{๒๖}

ฝ่ายเจ้าเมืองนครราชสีมา (ทองอิน) ทราบข่าว จึงมีใบบอกแจ้งไปยังกรุงเทพฯ ราชสำนักสยามจึงมีรับสั่งให้เจ้าเมืองนครราชสีมาเกณฑ์คนเข้ากองทัพเป็นกองหน้ายกไปตีเชียงแก้ว ส่วนกรุงเทพฯ จะเร่งจัดกองทัพหลวงส่งติดตามขึ้นไปช่วย เนื่องจากเห็นแล้วว่าเชียงแก้วได้รับความสนับสนุนอย่างกว้างขวาง ไม่เพียงแต่จำปาศักดิ์เท่านั้น ที่เป็นเมืองในอาณัติปกครองของเชียงแก้ว แต่เมืองบริวารรอบ ๆ จำปาศักดิ์ เช่น เมืองโขง, เมืองแสนปาง, เมืองอัตตะปือ และเมืองสีจำบัง ล้วนแต่เข้าร่วม ดังนั้น หากให้ทัพจากเมืองนครราชสีมาไปตีเพียงลำพังจะไม่อาจเอาชนะได้ดังกรณีเจ้าโอเจ้าอิน สืบกันนี้จึงเป็นที่คาดหมายกันว่า จะเป็นศึกใหญ่ให้ต้องปราบปรามเป็นเวลานาน ทั้งฝ่ายเชียงแก้วก็ยังจัดเตรียมไพร่พลไว้สำหรับต่อต้านกองทัพสยามไว้อย่างเต็มที่ แต่ที่ผิดความคาดหมายของทั้งฝ่ายสยามและเชียงแก้ว ก็เห็นจะเป็นการเข้าร่วมปราบปรามเชียงแก้วของชนชั้นนำลาวกลุ่มเชื้อสายพระวอ พระตา ท้าวคำผง (หรือ "พระปฐมสุรราช" ในเวลาต่อมา) ซึ่งเป็นบุตรของพระตา กับทิดพรมแห่งบ้านเวียงดอนกอง^{๒๗}

ทั้งสองได้ไปชักชวนท้าวฝ่ายหน้าแห่งบ้านสิงท่า (เมืองยโสธรในปัจจุบัน) ให้รวมกำลังกันยกไปปราบเชียงแก้ว เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ โดยยกกองทัพตามลำน้ำมูล เข้าโจมตีจำปาศักดิ์ แต่ถูกกำลังฝ่ายเชียงแก้วตีแตกร่นลงมาตั้งรับอยู่ที่แก่งตะนะ เมื่อกองทัพสยามยกขึ้นมาถึงก็ช่วยไว้ได้ทันและต่อสู้กัน ท้าวฝ่ายหน้าจับกุมเชียงแก้วได้ให้ประหารเสีย^{๒๘} ผลของสงครามปราบเชียงแก้วทำให้ลาวกลุ่มพระวอ พระตา มีอำนาจขึ้นในเขตแดนลาวใต้และหัวเมืองเขมรป่าดง กลุ่มนี้ได้รับการปูนบำเหน็จความชอบจากสงครามครั้งนี้โดยตรง ท้าวฝ่ายหน้าผู้ประหารชีวิตเชียงแก้วได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ให้เป็น "เจ้าพระวิไชยราชขัตติยวงศา" เจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์ ท้าวคำสิงเป็นที่เจ้าราชวงศ์เมืองนครจำปาศักดิ์ ส่วน

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๗ - ๒๑๘.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๗.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๘.

^{๒๘} หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม). "ตำนานเมืองนครจำปาศักดิ์." หน้า ๒๐๖.

พระปฐมสุรราช (คำผาง) ก็ได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองเขตอุบลซึ่งทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นเมืองขึ้นใหม่พระราชทานนามว่า “เมืองอุบลราชธานีศรีวนาลัย” ^{๒๘}

กรณีเชียงแก้ว ทำให้ราชสำนักสยามตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องแบ่งแยกอาณาเขตอำนาจของเมืองจำปาศักดิ์ที่เป็นมาแต่เดิม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดขบวนการต่อต้านที่เข้มแข็งขึ้นได้คุกกรณียิ่งแก่กว่า โดยมุ่งจะทำให้จำปาศักดิ์ต้องอ่อนแอลง ด้วยเห็นว่าจำปาศักดิ์มีเมืองในอาณาเขตปกครองอยู่หลายเมืองจนเป็นอาณาจักรที่กว้างใหญ่ไพศาล ยากที่ราชสำนักสยามและเจ้านครจำปาศักดิ์จะควบคุมได้ทั่วถึง ซึ่งจะเป็นช่องให้ฝ่ายกบฏสามารถของสมกำลังผู้คนอยู่ได้โดยไม่ถูกคุกคามจากจำปาศักดิ์ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และยังเป็นปัญหายากในการจัดเก็บส่วยสาอากรได้ไม่เต็มที่อีกด้วย ดังนั้น รัฐบาลสยามจึงดำเนินการแบ่งอาณาจักรจำปาศักดิ์ออกเป็น ๒ เขตดังนี้ :

๑. เขตนครจำปาศักดิ์เดิม มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ฝั่งตะวันออกทั้งหมด ส่วนฝั่งตะวันตกให้ครอบคลุมพื้นที่จากบริเวณแม่น้ำโขงจนถึงเขตบ้านสิงท่า (เมืองยโสธรในเวลาต่อมา) พร้อมกันนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ก็ทรงแต่งตั้งเจ้าผู้ปกครองกลุ่มใหม่ขึ้น คือ เจ้าพระวิไชยราชขัติยวงศา เจ้านครจำปาศักดิ์ และท้าวคำสิง เจ้าราชวงศ์ ^{๒๙}

๒. เขตเมืองอุบลตลอดถึงบ้านโคกกงดงพะเนียง (หรือเมืองเขมราฐ) ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับเมืองนครเวียงจันทน์และนครราชสีมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงมีพระบรมราชโองการตั้งบ้านแจละแมหรือบ้านท่าบ่อขึ้นเป็นเมือง และตั้งท้าวคำผางให้เป็นที่ “พระปฐมสุรราชวงศา” เจ้าเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ ^{๓๐}

กล่าวโดยสรุปก็คือ การแยกอุบลออกจากจำปาศักดิ์นั่นเอง โดยให้ทั้งสองเขตนี้ขึ้นกับกรุงเทพฯ โดยตรง พร้อมกันนี้ก็ให้บรรดาหัวเมืองขึ้นต่าง ๆ ของจำปาศักดิ์และอุบลจะต้องมีข้าหลวงสยามขึ้นมาทำการสักเลกชายฉกรรจ์จำนวนหนึ่งให้เสียส่วยและเป็นไพร่พลที่ต้องเกณฑ์เข้ากองทัพในยามศึกสงครามแก่สยาม ^{๓๑}

นอกจากนี้ผลกระทบจากความพ่ายแพ้ของขบวนการเชียงแก้ว ยังทำให้เกิดประเพณีนิยมในหมู่ชนชั้นนำท้องถิ่นที่กระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนชาวท่าอย่างใหญ่หลวง นั่นคือประเพณีที่เรียกว่า “ตีข้า” เริ่มจากกองทัพเมืองนครราชสีมาที่ยกมาถึงเขตจำปาศักดิ์เพื่อจะปราบปรามเชียงแก้ว แต่เชียงแก้วได้ต่อสู้อยู่กับลาวกลุ่มเชื้อสายพระวอ พระตา อยู่ก่อนแล้ว และ

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน; นสข. พ. เลขที่ ๐๐๑.๓/๔๓ เมืองอุบลราชธานี (ภาคที่ ๑).

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๑} นสข. พ. เลขที่ ๐๐๑.๓/๔๔ เมืองอุบลราชธานี (ภาคที่ ๒); สุนทร โทธิสถาน ปะหวัดลาวลาว (กำแพงนครเวียงจันทน์ สปป. ลาว: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕๔-๓๖๓ อ้างใน ศุภชัย สิงห์บุญย และคณะ. โครงการสารคดีลาวตอนล่าง “สะพานนะเขต ลาดะวันเขทอง จำปาสัก จัดตะบือ: หัวเขทองลาวตอนล่าง”. หน้า ๕๖๕.

ฝ่ายหลังได้รับชัยชนะจนได้นำเนืองความชอบดังที่กล่าวข้างต้น แต่บำเหน็จสงครามที่ฝ่ายพระยานครราชสีมา (ทองอิน) ซึ่งครั้งนั้นยังเป็นที่ “พระพรหมยกบัตร” ได้รับจากการยกทัพขึ้นมานั้น คือ การได้ฆ่าไพร่ไว้ในสังกัดเพิ่มขึ้นในคราวเดียวเป็นจำนวนมาก โดยหลังจากการปราบปรามเชียงแก้วเสร็จสิ้นลง กองทัพพระยานครราชสีมาและทัพหัวเมืองอื่น ๆ ที่ร่วมมาในกองทัพสยาม ได้ “พากันบุกเลยไปตีพวกข่า ชาติกระเสงสวางจะรายระแดร์ ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งโขงตะวันออกจับได้เป็นอันมาก จึงได้มีไพร่ข่า และประเพณีตีข่ามาแต่ครั้งนั้น”^{๑๑}

๔. กบฏข่าบวมหาน พ.ศ. ๒๓๕๗-๒๓๕๘:

พระเจ้าเจืองเมืองพวน

ในปี พ.ศ. ๒๓๕๗-๒๓๕๘ ระหว่างที่พระเจ้าอนุวงศ์กำลังดำเนินนโยบายกระชับมั่นคงความสัมพันธ์กับเมืองพวน ที่มีเจ้าน้อยทำหน้าที่ปกครอง เพื่อเป็นหนทางผ่านเชื่อมต่อไปยังเวียดนามที่อยู่ติดกับเมืองพวน และฝ่ายเวียดนามเองก็กำลังขยายอิทธิพลเข้ามาในเขตเมืองพวน เจ้าน้อยจึงอยู่ระหว่างกลางของความสัมพันธ์ระหว่างเวียงจันทน์กับเว้ แต่ด้วยความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ก็ทำให้เจ้าน้อยเป็นเสมือนตัวแทนของเวียงจันทน์ในการดำเนินความสัมพันธ์กับเวียดนาม ก่อนที่พระเจ้าอนุวงศ์จะก่อกบฏต่อสยามในปีพ.ศ. ๒๓๗๐-๒๓๗๒ แล้วหลบหนีไปขอความช่วยเหลือจากเวียดนาม^{๑๒}

ระหว่างที่ดูเหมือนเวียงจันทน์จะมีอิทธิพลเหนือเมืองพวนอยู่นั่นเอง ในปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ที่ทุ่งไหหิน (หรือที่เรียกในสมัยนั้นว่า “บวมหาน”) ห่างจากเมืองพวนไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ๒๕ กิโลเมตร ได้มีผู้นำข่าคนหนึ่งประกาศไม่ขึ้นกับเมืองพวน ตั้งตัวเป็นผู้มีบุญด้วยการประกาศว่า “พระเจ้าเจืองได้เกิดขึ้น (แล้ว-ผู้อ้าง) ที่บวมหาน ให้พวกข่าทั้งหลายไปโสมกันที่นั่นเพื่อรับคำสั่ง”^{๑๓} เจ้าน้อยได้พยายามปราบปรามแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จในระยะแรก แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๕๘ เจ้าน้อยก็จับนายข่าผู้เป็นหัวหน้ากบฏได้ แล้วให้นำตัวไปลงโทษประหารชีวิต การกบฏของข่าในบริเวณเมืองพวนเวลานั้นก็สงบลง^{๑๔}

^{๑๑} หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คนजर). “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน.” หน้า ๒๑๕.

^{๑๒} ดังมีรายละเอียดปรากฏอยู่ใน เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (ข่า บุนนาค). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๓๐.

^{๑๓} “พงศาวดารพวน.” ใน พงศาวดารแห่งประเทศไทย คือ หลวงพระบาง, เวียงจันทน์, เมืองพวน และจำปาสัก ปรีวรรตโดย จารุวรรณธรรมวิตร. (มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ม.ป.ป.), หน้า ๔๔.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดิม.

๕. กบฏพระสาเกิดโง้ง พ.ศ. ๒๓๖๐-๒๓๖๙:

“เฮาหากเปนราชาแมนเจืองหาญเจ้า”

การตีข้าที่กระทำโดยชนชั้นนำท้องถิ่นและส่วนกลาง ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษที่ ๒๓๖๐ บ้างก็จับตัวไปเป็นทาสค้าขายยังต่างแดน บ้างก็ลักเลขเป็นไพร่ให้เสียค่าส่วยและเป็นแรงงานเกณฑ์ในยามที่หัวเมืองต้องการ ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวมักมีเจ้าเมืองนครราชสีมาและหัวเมืองบริวารเป็นผู้นำ โดยได้รับความสนับสนุนเห็นชอบจากราชสำนักที่กรุงเทพฯ ด้วยหวังจะได้ไพร่พลเข้าเป็นกำลังชดเชยที่สูญเสียไปในการทำศึกสงครามกับพม่ามาเป็นเวลาหลายปี

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น พ.ศ. ๒๓๖๐ (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๒) บริเวณนครจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจของสยามในดินแดนลาวทางตอนใต้ ได้เกิดขบวนการต่อต้านของกลุ่มชนชาขึ้นอีกครั้ง นำโดยพระภิกษุรูปหนึ่งมีนามว่า “สา” ตั้งมั่นอยู่ที่ภูเกิดโง้ง เขตเมืองประทุมพอน แขวงนครจำปาศักดิ์ จึงถูกเรียกว่า “พระสาเกิดโง้ง” หรือ “พระอาสาเกิดโง้ง” ตามชื่อภูเขาที่ตั้งกองกำลังชาวข่าที่ให้การสนับสนุนพระสา^{๑๗} “พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒” ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) กล่าวถึงความเคลื่อนไหวของพระสาในระยะแรกไว้ดังนี้:

“ครั้น ณ วันศุกร์ เดือนสี่ แรมสิบเอ็ดค่ำ เพี้ยสุพรรณมาศ เพี้ยจันทวงศ์ ถือศุภอักษรเจ้าจำปาศักดิ์ลงมามีความว่า อัครวรราชกะถา สัมปัตตาทิกรมย์ พรหมสุจริตวิสุทธิเสนาหาประมา ถิทธยาไสยในเจ้านครจำปาศักดิ์ ขอบอกปฏิบัติมาให้ทราบ ว่า อ้ายสาเกิดโง้งลาวตั้งตัวเป็นผู้วิเศษมีบุญล้ำแดงเดชวิชา ให้พวกข่าเห็น พวกข่าสาละวัน ข่าคำทอง ข่าอัตปือ เข้าเกลี้ยกล่อมอ้ายสาเกิดโง้งประมาณแปดพันคน ยกมาตั้งอยู่ ณ พุงนาหว่าไกลเมืองจำปาศักดิ์ทางสามคืน เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือนสาม ขึ้นแปดค่ำ ข้าพเจ้าขอให้เพี้ยคุมไพร่

^{๑๗} ที่ได้ชื่อเช่นนั้น ก็เพราะเรียกตามภูเขาที่พระสากับพวกยกไปตั้งมั่นอยู่นั้น มีชื่อเรียกว่า “ภูเกิดโง้ง” ส่วนชื่ออื่น เช่น “สาเกิดโง้ง” “สาเขียดโง้ง” “สาเจ็ดโง้ง” หรือ “สาเกล็ดโง้ง” เป็นชื่อที่เพี้ยนไปจาก “สาเกิดโง้ง” ตามคำเรียกของคนลาวและคนไทยปรากฏในหลักฐานงานเขียนภายหลังเหตุการณ์ เช่น เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ กรุงเทพฯ: คุรุสภา, ๒๕๐๔ ; มหาสิลา วีระวงส์. พงศาวดารลาว แปลโดย ทองสืบ ศุภะมารค, อังแล้ว ; เต็ม วิชาญ พจนกิจ. ประวัติศาสตร์ลาว กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๐ ; การใช้ “สาเกิดโง้ง” ในที่นี้ยึดถือตามหลักฐาน “พื้นเวียง” ซึ่งเขียนขึ้นในเวลาดังเหตุการณ์ไม่นานนัก จดขึ้นก่อนพงศาวดารไทยที่ใช้ยึดถือกับภายหลัง อีกทั้งหลักฐาน “พื้นเวียง” ยังสำคัญในแง่ที่แสดงแง่มุมของคนในท้องถิ่นเองอีกด้วย

ข้ามปากไปตั้งอยู่บ้านโพ ด้รับกันตั้งหนึ่ง เหลือกำลังรับไม่ได้ ดอยข้ามมา ตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำโขงตะวันออก ณ วันเดือนสาม ขึ้นเก้าค่ำ อ้ายสาเกียดโง้งยกเข้ามาตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำไกลเมืองจำปาศักดิ์ ข้าพเจ้าแต่งให้เจ้าสุวรรณสารเพี้ยเมืองกลาง เพี้ยหมื่นนา เพี้ยไชยภาพเป็นแม่ทัพกับท้าวเพี้ยคุมไพร่พันเศษ ยกไปตั้งฝั่งน้ำโขง ให้ลาดตระเวนทางบกทางเรือ”^{๓๘}

หลักฐานสำคัญอีกแหล่งหนึ่งคือ “พื้นเวียง” หรือ “พงษาวดารเมืองเวียงจันทร์ สมัยเจ้าอนุฯ” ระบุข้อมูลเกี่ยวกับพระสาหรือ “เจ้าหั่วสา” ว่ามีเชื้อสายชาวลาวลุ่มมารดาเป็นคนเวียงจันทน์ เมื่อครั้งยังเยาว์วัยได้ถูกกองทัพสยามกวาดต้อนไปอยู่บ้านหนองบัวหลบเหลาเตาปูน^{๓๙} (อยู่ในเขตจังหวัดสระบุรีในปัจจุบัน) เจ้าหั่วสาอดทนต่อการกดขี่ของสยามไม่ได้ จึงตัดสินใจออกบวชเป็นพระภิกษุ ประพฤติตนเป็นพระกรรมฐานออกเดินธุดงค์หนีจากบ้านหนองบัวหลบเหลาเตาปูน ไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ในเขตเมืองนครราชสีมาจนถึงเขตนครจำปาศักดิ์^{๔๐} พระสาประพฤติตนสั่งสอนไพร่บ้านพลเมืองทั้งลาวและข่า ได้รับการเลื่อมใสศรัทธามีชื่อเสียงเลื่องลือขึ้นในเขตลาวได้ จนมีเริ่มมีผู้ติดตามรับใช้เป็นคนข่าจากเขตเมืองประทุมพอน แขวงนครจำปาศักดิ์ พระสาจึงมีโอกาสได้รับทราบเรื่องราวความทุกข์ยากของคนข่าจากการถูกปกครองโดยลาวและไทย^{๔๑}

จนถึงปีพ.ศ.๒๓๖๐ พระสาได้เดินทางถึงภูเก็ดโง้ง ยอดภูมีลานหินกว้าง ทศนียภาพงดงาม พระสาตัดสินใจยึดที่นี้เป็นฐานสำหรับขยายการสนับสนุนในการต่อสู้กับจำปาศักดิ์และสยาม ได้รับความสนับสนุนจากคนข่าเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในบริเวณเขตเมืองสาละวัน, อัดตะปือ, จำปาศักดิ์ และเมืองคำทองใหญ่ เมื่อเห็นมีกำลังสนับสนุนมากพอพระสาจึงประกาศตั้งตัวเป็นกษัตริย์ของคนข่า โดยการสร้างสิทธิธรรมอ้างเป็นผู้มีบุญคือท้าวสูงหรือขุนเจืองกลับชาติมาเกิดเพื่อช่วยเหลือชาวข่าให้พ้นจากการถูกปกครองของลาวและไทย^{๔๒} หลักฐาน “พื้นเวียง” (จากต้นฉบับลายมือเขียน) เล่าเหตุการณ์ตอนนี่ว่า :

“เจ้าก็พาเขาสร้างบัลลังก์สูงเปนมณฑป ความก่อตั้งหินล้วนแผ่นพะ
ลาน ธรรมเนียมให้เหมือนหอความพระบาทจริงแล้ว ปราสาทตั้งกลางชั้นสี่ทวน

^{๓๘} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (เจ้า บุญนาค). พระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒. หน้า ๑๑๒ - ๑๑๓.

^{๓๙} หสข. ๐๐๑.๓/๑๘ พงษาวดารเมืองเวียงจันทร์ (สมัยเจ้าอนุเวียงจันทร์) ; และอีกที่ใน หสข. ๐๐๑.๓/๑๖ คำลาวแก้ว หนังสือพื้นเวียง เรื่องพงษาวดารเจ้าอนุเมืองเวียงจันทร์.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน.

หลังซ่อนซ่อนในทวนทั้งสี่ นาคกายเกี่ยวหัวข้องช่อครุย เจ้าก็ถวายเป็นชื่อขึ้นแถมอีก
 เปนสองชื่อว่าค้อยศิรวังเทพสรจริงแล้ว ทว่าภูเกิดโง้งนามเก่าภายหลัง เราก็สร
 ฎาณเห็นแต่หลังเคยสร้าง เขาก็มาอยู่ในสามชาติดีหลี เฮาหากเปนราชาแม่น
เจืองหาญเจ้า ผู่หมุ่ไทยชาวช่ายินดีขมขึ้น บัดนี้เจ้าแห่งเฮาเกิดแล้ว คำฮ้อนบมิ
แท้แล้ว เขาก็มวนมาเต้าอาสาเปนไพร่”^{๔๓}

นอกจากนี้พระสหายยังแสดงตนในฐานะเป็น “ผู้วิเศษ” ครอบครอง “แก้วตาเสือ” สามารถเรียก
 เอาไฟจากพระอาทิตย์มาเผาบ้านเผาเมือง พระสหายได้ทดลองให้คนฆ่าเห็นเป็นที่ประจักษ์ด้วยการเอา
 “แก้วตาเสือ” สองไปยังดวงอาทิตย์ในเวลาเที่ยงวัน แล้วเอาเชื้อไฟรองรับแสงจากดวงอาทิตย์ไว้เบื้อง
 ล่าง ก็เกิดไฟลุกไหม้ขึ้น “คนทั้งหลายจึงเชื่อและนับถือพระภิกษุสา” และการแสดงตัวเป็นผู้วิเศษ
 เช่นนี้ ทำให้เขาเชื่อมั่นว่าพระสหายจะได้รับชัยชนะหากตีนครจำปาศักดิ์ หลังจากที่เคยแตกพ่ายกันมา
 เมื่อครั้งก่อกบฏร่วมกับ “เชียงแก้ว” นอกจากนี้หลักฐาน “พื้นเวียง” ยังได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการ
 ที่พระสหายเกิดโง้งปลุกคนฆ่าให้เลิกกลัวลาวเมืองนครจำปาศักดิ์ดังนี้:

“กูนี้องค์เจืองเจ้าบานบุญปางก่อนจริงแล้ว ก็นำปาวแก้วหาฆ่าไฟรพลแท้
 แล้ว เหตุว่าสามแสนนี้บริวารปางก่อนจริงแล้ว ก็จักนำไฟเผาให้สุได้เพ็งบุญแท้แล้ว
 แต่นั้นผู่ชาวช่ายินดีขมขึ้น บัดนี้มาจวบเจ้าเฮาแล้วแม่นบุญพระเฮย เจ้าก็
 อาณัติฆ่าผู่หมุ่อาสา สูงฟ้งคำกูสูคนตงเสียง ภูชิพาสูเข้าไปจุดเมืองบาศักดิ์
 ก่อนแล้ว ให้มันเพทะลายเสียอย่าให้เปนเมืองบ้าน เฮาจึงเนาสร้างเสวยราชแทน
 เมือง สู้จักมีคำขุสสืบเมื่อภายหลัง ช่าก็ขมขึ้นแท้อาสาไปก่อน”^{๔๔}

แต่ทว่าการตัดสินใจตีนครจำปาศักดิ์ในปีพ.ศ.๒๓๖๑^{๔๕} ก็กลับสร้างผลกระทบเป็นจุกหักเห
 ของขบวนการ ทำให้ฝ่ายสยามทำการปราบปรามขึ้นเด็ดขาด เพราะการตีนครจำปาศักดิ์สำเร็จของ
 ฝ่ายกบฏฆ่า ส่งผลให้อำนาจของสยามในบริเวณลาวใต้ต้องสิ้นสุดลงด้วย นครจำปาศักดิ์ขณะพระ
 สหายกำลังเข้าตีได้นั้น มีเจ้าหมาน้อยเป็นกษัตริย์ปกครอง เจ้าธัมมกิตติกาเป็นเจ้าอุปราช แต่ทั้ง
 สองเกิดวิวาทกันในปีพ.ศ.๒๓๕๖ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงโปรดให้เรียกตัวเจ้า
 ธัมมกิตติกาลงมาทำนบกอยู่ที่กรุงเทพฯ ^{๔๖} เมื่อพระสหายกับพวกยกทัพมาตีนครจำปาศักดิ์เจ้าหมาน้อย

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, ชิดเส้นได้โดยผู้อ้าง.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๕} หสข. พ. มัดที่ ๑๒ เมืองนครจำปาศักดิ์, เลขที่ ๒๘/ข.

^{๔๖} หสข. พ. มัดที่ ๒ เลขที่ ๑๐ เมืองนครจำปาศักดิ์, เล่มที่ ๓ เลขที่ ๒๘/ข.

ไม่ทันได้เตรียมกำลังป้องกันเมือง ก็แตกพ่ายแก่ฝ่ายกบฏโดยง่าย เจ้าหมาน้อยหลบหนีเข้าป่าไป ภายหลังเมื่อปราบปรามพระสาได้สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงปลดเจ้าหมาน้อยจากตำแหน่งเจ้านครจำปาศักดิ์ โปรดให้เรียกตัวส่งลงมายังกรุงเทพฯ และได้สิ้นพระชนม์ลงที่กรุงเทพฯ ในปีพ.ศ. ๒๓๗๐^{๔๘}

เมื่อพระสาคีนครจำปาศักดิ์ได้สั่งให้จุดไฟเผาเมืองเสีย พาไพร่พลหลบขึ้นภูตามเดิม ทางกรมสยามมีรับสั่งให้เจ้าพระยาบวรราชมารดาพร้อมกับพระโฑธิสารราช เจ้าเมืองโขง เกณฑ์ไพร่เข้ากองทัพยกไปปราบปรามพระสา แต่ทั้งสองก็กลับแตกพ่ายต่อสู้กองทัพเข้าไม่ได้ ในปีพ.ศ. ๒๓๖๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงโปรดมีศุภอักษรรับสั่งไปถึงพระเจ้าอนุวงศ์ เจ้านครเวียงจันทน์ ทำการปราบปรามกบฏฆ่า พระเจ้าอนุวงศ์จึงให้เจ้าราชบุตรโย้ย โอรสของพระองค์เป็นผู้นำทัพไปตีพระสา^{๔๙}

ผลปรากฏว่าเจ้าราชบุตรโย้ยทรงทำศึกได้รับชัยชนะจับพระสาพร้อมกับพรรคพวกใกล้ชิดได้ พระเจ้าอนุวงศ์โปรดให้ส่งตัวพระสาพร้อมครอบครัวฆ่าลงมายังกรุงเทพฯ พระสาถูกตัดสินให้จำคุกไว้ ส่วนครอบครัวชานั้นโปรดให้เป็นตะพุนหญ้าช้าง ตั้งบ้านอยู่ที่บางบอน จนเป็นที่รู้จักกันในเวลาต่อมาว่า “ข้าตะพุนหญ้าช้าง”^{๕๐} ส่วนทางด้านนครจำปาศักดิ์ ก็พิจารณาจัดหาผู้จะรับตำแหน่งเจ้านคร พระเจ้าอนุวงศ์ทรงเสนอเจ้าราชบุตรโย้ย โอรสของพระองค์ ซึ่งมีความชอบจากการปราบปรามพระสาสำเร็จ แม้จะเป็นที่ทู่หมัดกันพอสมควร แต่ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ทรงเห็นชอบแต่งตั้งให้เจ้าราชบุตรโย้ยเป็นที่เจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์^{๕๑} และโปรดให้พระวันรัต (อาด) วัดสระเกษ ไปจำพรรษาอยู่ ณ วัดมหาธาตุ ทำหน้าที่ประมุขฝ่ายสงฆ์ เนื่องจากเห็นว่าพระพุทธศาสนาในจำปาศักดิ์เสื่อมลงมากจากการกบฏของพระสา^{๕๒}

หลักฐาน “พื้นเวียง” เสนอรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับการคุมตัวพระสาคีนครมายังกรุงเทพฯ ว่า พระเจ้าอนุวงศ์ทรงคุมตัวพระสาคีนครพร้อมพระยาพรหมภักดี หรือหลวงยกกระบัตรเมืองนครราชสีมา^{๕๓} เนื่องจากพระเจ้าอนุวงศ์สืบความจากพระสาและข้าที่เข้าร่วมกับพระสาถึงสาเหตุที่เผาเมืองนครจำปาศักดิ์ พระสากับข้าให้การตรงกันว่าเป็นเพราะพวกตนต้องกลอุบายของพระยาพรหมภักดี สอดคล้องกับที่พระเจ้าอนุวงศ์ทรงสงสัยอยู่ก่อนแล้วว่า พระยาพรหมภักดีอาจจะอยู่เบื้องหลังการ

^{๔๘} หสข. พ. มัดที่ ๒ เลขที่ ๑๓ ว่าด้วยลำดับวงศ์เจ้านครจำปาศักดิ์.

^{๔๙} หสข. พ. มัดที่ ๒ เลขที่ ๑๑ เมืองนครจำปาศักดิ์, เลขที่ ๒๘/๑ ; ประมุขคณาเขตเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๘๓ (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์แสง ในรัชกาลที่ ๔ ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร), หน้า ๓.

^{๕๐} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒. หน้า ๑๑๔.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๓} หสข. ๐๐๑.๑๖ คำลาวแหว่ หนังสือพื้นเวียง เรื่องพงษาวดารเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์.

ทำลายเมืองนครจำปาศักดิ์ของพวกเขา พระยาพรหมภักดีขณะนั้นรับหน้าที่เป็นผู้นำกองเกลี้ยกล่อม
 ฆ่า ทำการสังหารฆ่าไพร่ในบริเวณลาวใต้ สร้างความยากแค้นไปทั่วบริเวณลาวใต้ เพราะพระยา
 พรหมภักดีจับพ่อค้าคบค้าที่เดินทางผ่านไปมาค้าขายอยู่ในบริเวณนั้นด้วย^{๕๓} ไม่เว้นแม้แต่วลาว
 พ้นเมือง และพวกฆ่าที่เป็นไพร่บ้านพลเมืองอยู่ในความปกครองของเจ้านครจำปาศักดิ์และ
 เวียงจันทน์ พวกฆ่าได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด เพราะถูกกองทัพพระยาพรหมภักดีบุกรุกตี
 หมู่บ้านต่าง ๆ ของคนฆ่า บ้างก็จับฆ่ามาขายเป็นทาส บ้างก็สังหารให้เป็นไพร่ไว้เสียส่วย

กรณีพระยาพรหมภักดีเป็นที่จับตามองของบรรดาเจ้าเมืองลาว และได้กราบทูลฟ้องร้อง
 เรื่องนี้แก่พระเจ้าอนุวงศ์ เมื่อพระสากับฆ่าให้การเช่นนั้น พระเจ้าอนุวงศ์จึงทรงเรียกตัวพระยาพรหม
 ภักดีมาไต่สวน ปรากฏเป็นจริงดังที่พระสากับฆ่าให้การ พระยาพรหมภักดีไม่ยอมรับอำนาจพระเจ้า
 อนุวงศ์ถือตัวว่าเป็นข้าพระเจ้าแผ่นดินไทยเช่นเดียวกับตน^{๕๔} พระเจ้าอนุวงศ์จึงโปรดส่งตัวลงมา
 ฟ้องร้องกันต่อเบื้องพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต่างฝ่ายต่างถือว่าตนเป็นที่
 โปรดปราน ปรากฏว่าไม่เพียงพระยาพรหมภักดีไม่ถูกลงโทษ กลับโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง
 นครราชสีมา และให้เป็นแม่กองสังหารฆ่าไพร่ในบริเวณหัวเมืองลาวตอนใต้ต่อไป เพราะสำหรับ
 ทางการสยามขณะนั้นถือว่าพระยาพรหมภักดีเป็นผู้จงรักภักดีต่อราชสำนักสยามและมีความดี
 ความชอบมากมาย^{๕๕}

แต่ทางราชสำนักสยามก็ได้จัดการประนีประนอมให้แก่พระเจ้าอนุวงศ์ ด้วยการตั้งเจ้าราช
 บุตรโย้ย ให้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ตามที่ทรงกราบทูลเสนอ แลกกับการปล่อยตัวพระยาพรหมภักดีให้
 กลับไปเป็นแม่กองสังหาร ทว่าการแต่งตั้งเจ้าราชบุตรโย้ย ก็เป็นที่ห่มเดียวกันในหมู่นางและเชื้อ
 พระวงศ์สยาม เนื่องจากหวั่นเกรงกันว่าจะทำให้พระเจ้าอนุวงศ์ทรงมีอำนาจมากขึ้น เพราะเท่ากับ
 ผนวกสองอาณาจักรเดิมของลาวเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันอีกครั้ง ซึ่งอาจส่งผลให้พระเจ้าอนุวงศ์คิดอ่าน
 “ก่อการกำเริบ” ต่อกรุงเทพฯ ในวันข้างหน้าได้ แต่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (ซึ่งต่อมาขึ้นครองราชย์
 เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงช่วยกราบทูลเสนอให้เหล่าขุนนางและ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยให้เห็นท้องด้วยกับข้อเสนอของพระเจ้าอนุวงศ์ เจ้าราชบุตร
 โย้ยจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์ตั้งพระประสงค์ของพระเจ้าอนุวงศ์^{๕๖}

ในแง่ของการเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ น่าสนใจตรงที่ถึงแม้จะเสนอข้อมูลที่ยากจะ
 ตรวจสอบจากเอกสารทางการของไทย แต่ทว่า “พื้นเวียง” กลับมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักฐานอีก
 ประเภทที่เป็นอิสระจากทั้งหลักฐานไทยและลาว คือ บันทึกของชาวตะวันตก โดยคาร์ล ออกัสตัส

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๖} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (เจ้า บุญาค). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑๒*. หน้า ๓๐.

ฟริดริค กุตสลาฟฟ์ มิชชันนารีชาวเยอรมันที่เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์สมัยรัชกาลที่ ๓ กุตสลาฟฟ์ได้มีโอกาสพูดคุยและพบเห็นสภาพของคนลาวและชาวที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างกรุงเทพฯ กับเวียงจันทน์สมัยเจ้าอนุวงศ์นั้น กุตสลาฟฟ์เสนอข้อมูลตามที่ได้จากการพูดคุยสอบถามจากคนลาวเองว่า เจ้าอนุวงศ์และชาวเวียงจันทน์ไม่ได้เป็น “กบฏ” ต่อกรุงเทพฯ สาเหตุที่ยกทัพล่วงเข้ามา ก็เพื่อที่จะปราบปรามชนชั้นนำท้องถิ่นในแถบที่ราบสูงโคราช กล่าวคือ:

“ชาวสยามได้ใช้อุบายทุกวิถีทางกดขี่คนในบังคับของเจ้าเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเจ้าประเทศราชลาวองค์หนึ่ง เจ้าองค์นี้เคยเป็นที่โปรดปรานอย่างมากของพระเจ้าแผ่นดินสยามองค์ก่อน โดยในการเสด็จมาเยือนประเทศสยามครั้งสุดท้ายของเจ้าเวียงจันทน์ พระองค์ทรงได้รับการต้อนรับให้ประทับบนเรือทองและเสลี่ยงทอง ต่อมาพระองค์ได้ถูกขู่บังคับจากเจ้าเมืองซึ่งประจำอยู่ที่เขตชายแดนประเทศสยาม ซึ่งการข่มขู่ครั้งนี้เป็นผลเสียต่อการค้าของไพร่ฟ้าตลอดจนรายได้ของพระองค์เอง เจ้าเวียงจันทน์จึงได้ทรงร้องเรียนเรื่องนี้ต่อศาลที่กรุงเทพฯ หลายต่อหลายครั้งเพื่อให้แก้ไขในสิ่งเหล่านี้แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้ยังได้ทรงไปร้องเรียนต่อเจ้าเมืองด้วยพระองค์เอง แต่ฝ่ายสยามก็ไม่ได้ให้ความสนใจ ในที่สุดพระองค์จึงได้จับอาวุธขึ้นต่อสู้และลงโทษเจ้าเมืองโดยมิได้ทรงมีพระประสงค์ที่จะทำสงครามกับพระเจ้าแผ่นดินสยามเลย มันเป็นเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นโดยที่พระองค์ไม่ได้เตรียมตัวมาก่อน การจับอาวุธขึ้นต่อสู้ของพระองค์ในครั้งนี้ได้สร้างความอลหม่านในหมู่ชาวสยามเป็นอย่างยิ่ง ชาวสยามจึงได้รวมตัวกันต่อต้านและได้รับชัยชนะอย่างรวดเร็ว จากเหตุการณ์ในครั้งนั้นประเทศชาติได้กลายเป็นสมรภูมิแห่งการล้างผลาญและการนองเลือด”^{๕๘}

ส่วนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนลาวที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น กุตสลาฟฟ์เล่าว่า:

“พระยาแม่ทัพ (Paya-meh-tab) ซึ่งเป็นแม่ทัพชาวสยามในการรบครั้งนี้ไม่เพียงแต่สร้างความรำรอยให้ตัวเองด้วยการริบทรัพย์สมบัติมามากมาย แต่ยังกระทำการอันโหดเหี้ยมอำมหิตด้วยการฆ่าทำลายทุก ๆ คนโดยไม่เลือกเพศและ

^{๕๘} คาร์ล ออ็กัสต ฟริดริค กุตสลาฟฟ์. “บันทึกรายวันเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในกรุงเทพฯ.” แปลโดย ศฤกรรัตน์ อาราศักดิ์. ใน รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ชุดที่ ๑ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๙), หน้า ๘๒ - ๘๓.

วัย และเมื่อใดก็ตามที่เขารู้สึกเหนื่อยหน่ายขึ้นมา พระยาแม่ทัพก็จะสั่งให้จับเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายเหล่านี้ขังไว้ด้วยกัน และจุดไฟเผาบ้านเรือนหรือไม้กระเบ็ดทิ้งด้วยดินปืน พวกเขาเสวยส่วนใหญ่ที่เป็นชาวบ้านถูกนำลงมาจากแม่น้ำ และจับใส่แพลอยน้ำ ในไม่ช้าก็ตายลงด้วยความอดอยาก ส่วนพวกที่เหลืออยู่ได้ถูกแจกจ่ายไปเป็นทาสของพวกเขาขุนนาง และได้รับการปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรมยิ่งกว่าที่พวกเขาทำกับศัตรูเก่าแก่ที่สุดเสียอีก ส่วนพวกผู้หญิงก็จะถูกส่งไปยังราชสำนักฝ่ายในของพระเจ้าแผ่นดินและพวกขุนนาง”^{๕๘}

นอกจากนี้ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกละเลยที่จะบันทึกถึงไว้คือ คนช่า เขากล่าวว่า:

“ถึงแม้โดยทั่วไปแล้วลาวจะเป็นชาติที่ด้อยอารยธรรม แต่ก็ยังมีชนบางเผ่าที่อาศัยอยู่ตามแถบภูเขาและไม่ค่อยมีใครเดินทางเข้าไปถึงดูจะด้อยกว่าพวกลาวเข้าไปอีก ในจำนวนนี้มีอยู่เผ่าหนึ่งซึ่งอยู่กันอย่างสงบสุขได้แก่พวกช่า (Kahs) ชนชาติลาวเลียนแบบชนชาติสยามด้วยการลักพาเอาชนกลุ่มนี้มาขายที่กรุงเทพฯ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสสนทนากับพวกเขาบางคนซึ่งเล่าให้ข้าพเจ้าฟังถึงความเป็นอยู่ของพวกเขาว่า เป็นพวกที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุขในบริเวณแถบภูเขา ไม่ปรารถนาสิ่งอื่นใด ทำการเพาะปลูกเพียงพอเพื่อยังชีพเท่านั้น ไม่มีศาสนาหรือกฎหมายใด ๆ มาบังคับ สภาพสังคมของพวกเขาจึงไม่แตกต่างไปจากสภาพของช้างที่อยู่รวมกันเป็นโขลงเลย”^{๕๙}

อย่างไรก็ตาม จากที่กล่าวมาก็เป็นอันสรุปได้ว่า ผลกระทบจากการปราบปรามกบฏช่ากลุ่มพระสา ทำให้ลาวกลุ่มพระเจ้าอนุวงศ์มีอำนาจขึ้นเหนือนครจำปาศักดิ์ ส่วนชนชาวช่าก็ยังคงอยู่ภายใต้การกดขี่ของสยามและจำปาศักดิ์ เจ้าเมืองท้องถิ่นบริเวณนครราชสีมาและเขตหัวเมืองต่อแดนกับเขตนครจำปาศักดิ์ ที่มีเจ้าพระยานครราชสีมาเป็นผู้นำยังคงตั้งกองเกลี้ยกล่อมช่าหรือกองสักเลขช่าไพร่ เที้ยวกักกำลังเข้า “ตีช่า” ตามท้องที่ต่าง ๆ เพื่อนำมาขายเป็นทาสและสักเลขเป็นไพร่ให้เสียส่วยต่อไป และเมื่อพระยาพรหมภักดีสร้างความเดือดร้อนแก่ไพร่ลาวช่าในเขตปกครองของพระเจ้าอนุวงศ์อีกครั้ง ก็เป็นเหตุให้พระเจ้าอนุวงศ์ทรงตัดสินพระทัยทำสงครามปราบปรามกลุ่มพระยาพรหมภักดีในปีพ.ศ.๒๓๖๘^{๖๐} แต่ถูกกล่าวหาในเวลาต่อมาพระเจ้าอนุวงศ์ทรงเป็น “กบฏ” ต่อ

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๖๐} นสข. ๐๐๑.๓/๑๖ คำลาวแก้ว หนังสือพื้นเวียง เรื่องพงษาวดารเจ้าอนุเมืองเวียงจันทร์.

กรุงเทพฯ^{๖๐} ส่วนประเพณีที่ซ้ำที่เป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้ง ก็ยังคงมีเรื่อยมาจนถึงสมัยต้นรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดเหตุการณ์กรณี “ข้าเจือง” ขึ้น (ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดในลำดับต่อไป)

จากการเมืองอัตลักษณ์สู่สงครามปลดปล่อย

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของคติความเชื่อและภาพลักษณ์ขุนเจืองในระยะต้นรัตนโกสินทร์ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เกิดขึ้นคู่กับการสถาปนาระบอบอาณาจักร ความพยายามผนวกรวมอาณาจักรล้านช้างเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ “สยาม” ภายใต้กษัตริย์ทรงอำนาจสูงสุด ที่แม้ไม่ประสบผลสำเร็จ (ระบอบที่เพิ่งสร้างกันขึ้นใหม่นี้ต้องพังทลายลง เพราะการรุกฆาตอย่างต่อเนื่องของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๓๔ - ๒๔๓๖ นำไปสู่เหตุการณ์วิกฤติปากแม่น้ำเจ้าพระยาที่รู้จักกันในนาม “วิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒”)^{๖๑} แต่ก็ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทั้งต่อประเทศเพื่อนบ้านและท้องถิ่นที่เคยเป็นแคว้นบ้านเมืองเดิม “ผีเจือง” ในคติเดิมถูกผลักจากศูนย์กลางเกือบทุกแห่ง แต่กลับเป็นคติที่ทรงอิทธิพลอย่างมากในชุมชนพื้นเมืองแถบลุ่มแม่น้ำโขง การต่อต้านการรุกเข้ามาของตะวันตกและภาวะสมัยใหม่ในห้วงเวลาดังกล่าว “เจือง” กลายเป็นคำที่แสดงนัยถึงการก่อกบฏของชนพื้นเมืองบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง เมื่อสยามทำสงครามปราบ “ฮ่อ”^{๖๒} และแข่งขันกัน

^{๖๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕.

^{๖๑} ดูรายละเอียดใน จิตรกรรม สถาปนาระบอบระบอบ: วิกฤติการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒ กรุงเทพฯ: หน่วยงานพิเศษ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙; ชจร สุพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยบางกอก (กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณุสสา, ๒๕๓๑), หน้า ๓๓๕ - ๓๔๔.

^{๖๒} คำว่า “ฮ่อ” ในกรณีอื่นจะหมายถึงใครก็ตาม ในงานวิจัยนี้จะใช้ในความหมายที่ว่า “ฮ่อ” หมายถึง อดีตกบฏผู้ที่เข้าร่วมกับขบวนการได้เผิงทำสงครามสู้รบกับราชวงศ์ชิง แล้วแตกพ่ายถอยหนีจากจีนได้สู่ดินแดนลาวและตั้งถิ่นฐานระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๓๑ “ฮ่อ” เป็นคำที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในหลักฐานไทยและลาวช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ทั้งที่น่าจะเรียก “จีน” ไม่ก็ “เจ๊ก” ดังความเคยชินของไทย แต่เหตุที่เรียก “ฮ่อ” นั้นก็เนื่องจาก “พวกไทยช้างทางเหนือทั้งเชียงใหม่และหลวงพระบางเขาเรียกบรรดาจีนที่มาจากยูนนานว่า “ฮ่อ” เราสำคัญเขาแต่คำที่เขาเรียก จึงเข้าใจไปว่าเป็นชนชาติอื่นต่างหาก” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ. “คำนำ.” ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔ (ภาคที่ ๗ - ๑๑) (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๘), (๑๔) - (๑๙)) ทั้งนี้คนลาวหลวงพระบางและเชียงใหม่มีการจำแนกคนจีนออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ จีนที่มาทางน้ำทางเรือจะเรียกว่า “เจ๊ก” และจีนที่มาทางบกเรียกว่า “ฮ่อ” (ดูรายละเอียดใน เจีย แยนจอง. “หื้อ (หรือฮ่อ) คืออะไร.” วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๒), หน้า ๕๕ - ๕๘; และอีกที่หนึ่งโดยผู้เขียนท่านเดียวกันนี้ใน เจีย แยนจอง. “ทำไม? จึงเรียก “ชาวยูนนาน” ว่าเป็น “ฮ่อ” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑๑ (กันยายน ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๔ - ๑๑๘) นอกจากนี้แล้ว “ฮ่อ” ในความรับรู้ของคนลาวยังแบ่งย่อยอีกเป็น ๒ พวก คือ ๑.ฮ่อที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า “ผาสี” มาจากเมืองฮือกับเมืองห้วยสี ทางตอนใต้ของนครคุนหมิง มณฑลยูนนาน ๒.ฮ่อที่นับถือผีบรรพบุรุษและธรรมเนียมอย่างเดียวกับจีนทั่วไปเรียกว่า “ผาห้า” เป็นต้น (ดูรายละเอียดใน บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ๓๐ ขาดิโน เชียงราย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๙ - ๑๖๙; และอีกที่ใน บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑ - ๓๖; อย่างไรก็ตามปัญหาหนึ่งเกี่ยวกับ “ฮ่อ” ในประวัติศาสตร์ทิพนธ์ลาวและไทยในช่วงที่ผ่านมาคือ การสร้างโครงเรื่องว่าด้วย “โจรผู้ร้าย” แก่ฮ่อมากเกินไป สะท้อนการสืบทอดเอาจุดยืนและผลประโยชน์ของชนชั้นนำลาว ไทย และฝรั่งเศส ที่ต่างอวยโอกาสสร้างสิทธิธรรมเหนือดินแดนลาวจาก “ความเป็นผู้ร้าย” ของฮ่อ โครงเรื่องนี้มีข้อจำกัดอยู่

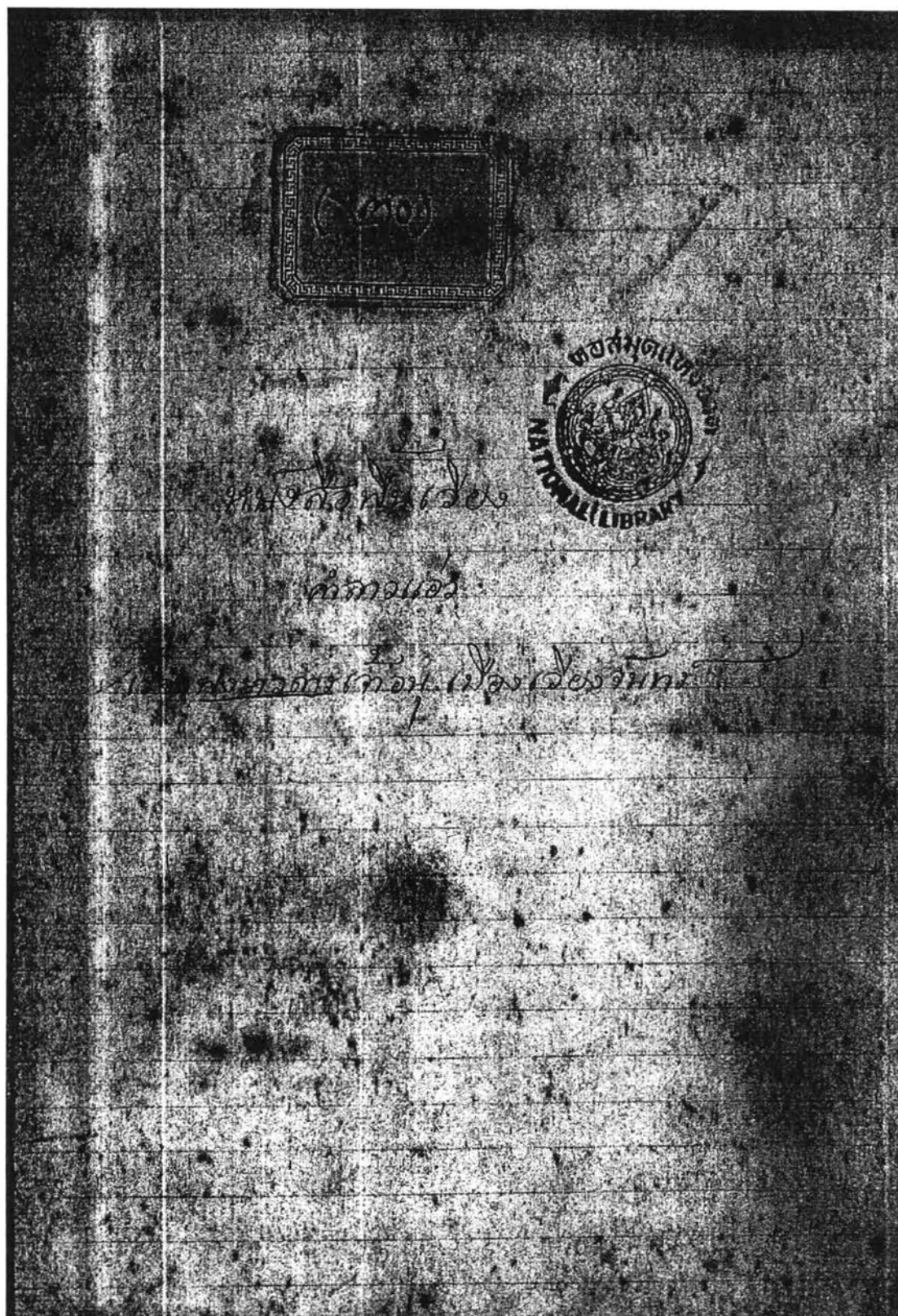
ล่าอาณานิคมกับฝรั่งเศสในดินแดนลาว ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๑๕ - ๒๔๓๖ ครั้งนั้นกองทัพสยามได้เผชิญกับกองกำลังจัดตั้งของกลุ่มกบฏที่เรียกกันว่า “ชาเจียง”

กบฏกลุ่มนี้แตกต่างจากกบฏผู้มีบุญที่มองกันผ่านแว่นกบฏชาวนา โดยอาศัยมาตรฐานเทียบเคียงกับกบฏชาวนาในยุโรปก่อนสมัยใหม่ ประการแรกกลุ่มมวลชนจัดตั้งไม่ใช่ชนชั้นชาวนาในระบบสิทธิกรรมรัฐ แต่เป็นชนพื้นเมืองที่อยู่ตามชายขอบของพระราชอาณาเขต ทั้งที่สูงและที่ราบ ประการที่สองอุดมการณ์ความเชื่อที่เป็นตัวเร่งให้เกิดปฏิบัติการทางการเมืองขณะนั้นไม่ใช่ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียตามพุทธศาสนา แต่เป็นผีเจียง ซึ่งเป็นคติความเชื่อในผีบรรพบุรุษของคนชาวดินแดนล้านช้าง ผู้นำกบฏผ่านการทำพิธีประกาศตัวว่าเป็นขุนเจียงกลับชาติมาเกิด เพื่อเป็นผู้นำต่อสู้ปลดแอกชนพื้นเมืองจากการปกครองกดขี่ สถาปนาสังคมที่มีรากฐานอยู่ที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดีกว่า

เมื่อมองจากความคิดของคนสมัยใหม่ เรื่องนี้อาจฟังดูไร้เหตุผล แต่เมื่อดูตามกรอบคิดและคตินี้เดิมนั้นแล้ว เราไม่อาจตัดสินเช่นนั้นได้ง่าย เพราะความคิดความเชื่อของคนแต่ละยุคสมัยแตกต่างกัน การจะเข้าใจอดีตก็จึงจำเป็นต้องเข้าใจวิถีคิดของคนในอดีตให้ได้เสียก่อน ที่สำคัญการตัดสินเช่นนั้นแฝงอคติของคนชั้นนำสมัยใหม่ซึ่งยอมตนเป็นทาสต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและอำนาจความเหนือกว่าของอารยธรรมตะวันตกเท่านั้น...

มากในการทำความเข้าใจบทบาทของที่เปิดพื้นที่การต่อสู้กับชนชั้นนำในลาว จึงไม่เหมาะสมอีกต่อไปที่จะใช้โครงเรื่องนี้สำหรับอธิบายสาเหตุว่าทำไมกลุ่มชนพื้นเมืองต่าง ๆ ในลาวถึงร่วมมือกับฮ่อ ให้ความช่วยเหลือฮ่อในการสู้รบกับชนชั้นนำลาว ฯลฯ

ภาพ 8. เอกสารพื้นเวียง
(ที่มา: หสข. พ. ๐๐๑.๓/๑๖)

อีกรวมทั้ง...
 แล้งทั้ง...
 นิตย...
 สห...
 เกล...
 กาย...
 ทวี...
 หย...
 พ...
 ย...
 เส...
 ร...
 ส...
 เม...
 ส...
 แ...

ภาพ 10. เอกสารพื้นเวียง (ที่มา: หสข. พ. ๐๐๑.๓/๑๖)